

การพัฒนา รูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปายคอก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

ณัฐนิช รักขติวงศ์¹, เนตร ใจเที่ยง², ปวีณา งามประภาส³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบลปายคอก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง 2) เพื่อพัฒนา รูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปายคอก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง 3) เพื่อประเมินผลการพัฒนา รูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปายคอก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง และเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่า 1) สามารถสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน จำนวน 20 คน เป็นแกนนำในการร่วมขับเคลื่อนงาน 2) พื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ได้พัฒนา รูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ลดการพึ่งพาสารเคมี และส่งเสริมความยั่งยืนในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ผลการประเมินพบว่า การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรับใช้ภูมิปัญญา และกระบวนการมีส่วนร่วม ช่วยสร้าง การรับรู้แก่ผู้นำชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่ด้วยการวิเคราะห์ดินนำไปสู่ลดต้นทุนการผลิตในระยะยาว โดยต้องเชื่อมโยงเครือข่ายและพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติจริง

คำสำคัญ: เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, เศรษฐกิจแบบองค์รวม

¹ ดร.,นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ, Email:chermmman55@gmail.com

² ปราชญ์เกษตรแห่งแผ่นดิน แกนนำคณະนักวิจัยชุมชน ตำบลปายคอก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

³ ผศ., อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Developing a Holistic Economic Model of a Prototype Learning Area Pong Yang Khok Subdistrict, Hang Chat District, Lampang Province

Nuttanit Ruccatiwong, Net Jaiteung, Paweena Ngamprapasom

Abstract

This research aimed to: 1) establish a community research operations team in Pong Yang Kok Subdistrict, Hang Chat District, Lampang Province; 2) develop an integrated economic model for a prototype learning area in Pong Yang Kok Subdistrict; and 3) evaluate the outcomes of the integrated economic model for the prototype learning area, serving as an example for farmers.

The research findings revealed that: 1) a community research operations team comprising 20 members was successfully established as leaders to drive the initiative forward; 2) the prototype learning area adopted a ‘Bio-Circular-Green’ Economy Model by leveraging local resources, reducing dependence on chemical substances, and promoting sustainability through participatory processes and local wisdom; and 3) the evaluation results demonstrated that applying the Sufficiency Economy Philosophy, integrating agricultural wisdom, and encouraging participatory processes build awareness among community leaders and farmers. Addressing agricultural issues through soil analysis emerged as a key solution for reducing production costs in the long term, with connected networks and knowledge development gained from the implementation.

Keywords: Sustainable Development Goals, Sufficiency Economy Philosophy, Holistic Economy

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากทั้งในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกและประเทศไทย โดยตั้งแต่ที่ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ร่วมลงนามในแผนแม่บทของโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนับเป็นพันธกรณีที่แต่ละประเทศจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการพัฒนาไม่เพียงแต่ด้านเศรษฐกิจ โดยได้ใช้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นแนวทางในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศให้มีความครอบคลุมในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ภาครัฐและเอกชนได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น ด้วยเหตุนี้การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ๆ โดยพิจารณามิติแห่งการพัฒนาประเทศครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน (ภัทร จงถวัลย์และคณะ, 2563)

โดยประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนมาตลอดทั้งในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่งผลดีต่อการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นรูปธรรม มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ตลอดจนภาคส่วนอื่น ๆ ได้มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง คำนึงถึงการสร้างความสมดุล มั่นคง ยั่งยืนให้แก่เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างอยู่ดีมีสุข พึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (คณะกรรมการเศรษฐกิจพอเพียงและลดความเหลื่อมล้ำ หอการค้าไทย, 2565) รวมทั้งในการพัฒนาที่สนองต่อความจำเป็นในปัจจุบัน ที่เป้าหมาย SDGs นั้น เป็นเกณฑ์ขั้นต่ำของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่รัฐสมาชิกของสหประชาชาติต่างเห็นพ้องกันว่ามีความจำเป็น เพื่อสร้างหลักประกันการมีอนาคตร่วมกันของทุกคน (ก.ล.ต. และ UNDP, 2566)

รวมถึงยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ซึ่งมีเป้าหมายที่เป็นรูปธรรม ทั้งการสนับสนุนให้ภาคีทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ยึดหลักการที่ให้เป็นศูนย์กลางโดยสืบสาน รักษา และต่อยอดการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความพร้อมทุกระดับในการรับมือกับภาวะวิกฤติที่อาจเกิดขึ้น มีการปรับตัว เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชน พื้นที่ และประเทศ รวมถึงปรับทิศทาง รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และการเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน ที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน เศรษฐกิจสีเขียว (BCG) รวมทั้งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่สมัยใหม่ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การให้บริการ และการบริโภค เพื่อลดผลกระทบต่องานสิ่งแวดล้อม บนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม เพื่อขับเคลื่อนในการพัฒนาประเทศในอนาคต (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, 2565)

ซึ่ง BCG Model สามารถใช้เป็นแนวทางการยกระดับผลิตภาพและมาตรฐาน ให้กับผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม เกษตรกรรายย่อย และภาคชุมชน อาจไม่ได้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเสมอไปแต่สามารถส่งผลต่อเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ โดยการพัฒนาทั้งหมดจะต้องเสริมความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคม

และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นกลไกที่สำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศอย่างทั่วถึง สามารถกระจายโอกาส ลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการตอบสนองต่อปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนได้ในหลายมิติ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566)

จากการรวบรวมแผนการขับเคลื่อน SDGs รายจังหวัด ทั้ง 76 จังหวัด เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องจากที่กระทรวงมหาดไทยพร้อมผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศได้ร่วมลงนามประกาศเจตนารมณ์ “76 จังหวัด 76 คำมั่นสัญญา เพื่อประเทศไทยที่ยั่งยืน” กับสหประชาชาติประจำประเทศไทย เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2565 (กองการต่างประเทศ, 2566) ซึ่งในส่วนของระดับจังหวัดนั้น วิสัยทัศน์ของจังหวัดลำปาง ได้มีการเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานของความรู้ เชื่อมโยงการพัฒนาในทุกระดับ ต่อยอดสร้างคุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่มจากเศรษฐกิจจากฐานภูมิทางสังคม วัฒนธรรม ด้วยการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ สร้างสภาพแวดล้อมเมืองให้น่าอยู่ และสร้างคุณภาพในการพัฒนาทุกมิติเพื่อไปสู่ความยั่งยืน ไปสู่การเป็นเมืองแห่งความสุข (สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2566) สู่การพัฒนาทุกมิติของสังคมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสืบสานต่อคนรุ่นหลังให้ใช้ประโยชน์ต่อไปได้

เมื่อพิจารณาถึงประชากรส่วนใหญ่ในเขตอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร มีพื้นที่ที่อยู่อาศัยและเพื่อการเกษตรประมาณ 248,765 ไร่ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 58 ของพื้นที่ทั้งหมด (คณะกรรมการบริหารอำเภอแบบบูรณาการ อำเภอห้างฉัตร, 2565) จากการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้หาข้อมูลพื้นฐานของตำบลปงยางคก พบว่า ยังคงมีปัญหาเรื่องเกี่ยวกับอาชีพทางการเกษตร ทั้งจากการซื้อหาปัจจัยการผลิตภายนอก ได้แก่ ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืชต่าง ๆ ทำให้มีต้นทุนการผลิตที่สูง (สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอห้างฉัตร, 2567) ประกอบกับราคาของผลผลิตที่ไม่แน่นอนทำให้ขาดทุนจากการขายผลผลิตส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สินครัวเรือนตามมา ตลอดจนปัญหาเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ต้องการอาชีพและรายได้ที่มั่นคง ทำให้ส่วนใหญ่หันหลังให้กับอาชีพเกษตรกรส่งผลให้ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจในการดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เริ่มจากการเรียนรู้ปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่ร่วมกัน สร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เพื่อแก้ไขและพัฒนาารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่ต้นแบบ รวมถึงประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปางด้วยการปรับใช้แนวคิดด้านเศรษฐกิจใหม่ (BCG) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายการพัฒนา ให้ได้องค์ความรู้นำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ชุมชนและเป็นต้นแบบของเกษตรกรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
3. เพื่อประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง และเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน หมายถึง คณะบุคคลหรือเครือข่ายการพัฒนา ของตำบลปงยางคก อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดลำปาง ที่มีเจตนารมณ์ที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาพัฒนาชุมชนของตนเอง ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลของการกระทำ
2. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง เป้าหมายร่วมกันของงานวิจัย และความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ในการจัดการกับปัญหาด้านการประกอบอาชีพด้านการเกษตร เริ่มต้นที่ระดับครัวเรือน สู่อุตสาหกรรมในการพัฒนาให้มีความต่อเนื่องในการขยายผล และเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากพื้นฐานที่ทุกคนสามารถทำได้
3. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่หมิ่นกษัตริย์นำมาเป็นหลักคิดหลักปฏิบัติร่วมกัน ในกระบวนการทำวิจัยมุ่งหมายให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ แก้ปัญหาในด้านพัฒนาการคุณภาพชีวิต รวมถึงการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น จนเกิดความยั่งยืน และแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ 10 ที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยมั่น ในอันที่จะทรงสืบสาน รักษา และต่อยอด พระบรมราชปณิธานของพระองค์ท่าน
4. เศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG, Bio-Circular-Green Economy) หมายถึง แนวคิดการพัฒนา เศรษฐกิจที่เน้นความยั่งยืนและได้นำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานวิจัย โดยบูรณาการเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy), เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มมูลค่า ลดของเสีย และรักษาสิ่งแวดล้อม พร้อมกับส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และยั่งยืน
5. พื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ หมายถึง พื้นที่ที่ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ได้พิจารณาร่วมกันแล้วว่าสามารถใช้เป็นจุดที่จะทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย โดยสามารถนำไปสู่การเป็นจุดเรียนรู้ในชุมชน สำหรับเกษตรกรตลอดจนผู้ที่มีความสนใจจะพัฒนาตนเอง ในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการประกอบอาชีพ โดยเป็นตัวอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรม เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติการในงานวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

ในรายงานเรื่อง Asia and the Pacific – Regional Overview of Food Security and Nutrition 2023 Statistics and Trends ได้นำเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ SDGs ในประเด็นความมั่นคงทางอาหาร และโภชนาการของภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิก เน้นย้ำถึงความก้าวหน้าในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะเป้าหมาย SDG ที่ 2 เรื่อง ยุติความหิวโหย และเป้าหมาย World Health Assembly 2030 ด้านความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการ ในสถิติสำคัญพบว่า ภูมิภาคนี้มีผู้ขาดสารอาหารมากถึง 370.7 ล้านคน คิดเป็นครึ่งหนึ่งของตัวเลขทั่วโลก และห่างไกลจากเป้าหมายโภชนาการทั่วโลกของ (FAO, 2566) ผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมและแนวทางปฏิบัติทางธุรกิจต่าง ๆ มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ จากรายงาน “The State of Food and Agriculture 2023” แสดงให้เห็นถึงการสร้างระบบเกษตร - อาหารที่ยั่งยืนนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) หลายเป้าหมาย และเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการประเมินต้นทุนที่แท้จริงในทุกระดับ นวัตกรรมด้านการวิจัยและข้อมูล และการลงทุนในการรวบรวมข้อมูลและเสริมสร้างขีดความสามารถ (FAO, 2566)

โดยนวัตกรรมจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร การค้นหาวีธีเพิ่มผลผลิต คุณภาพ และความปลอดภัยของผักและผลไม้ มีส่วนช่วยเพิ่มผลผลิตและผลกำไร นอกจากนี้ยังดึงดูดผู้บริโภค ได้มากขึ้น มีอายุการเก็บรักษายาวนาน ปริมาณสารอาหารที่เพิ่มขึ้น และความเสี่ยงด้านจุลินทรีย์และสารเคมี ที่ลดลง ปัจจัยที่ไม่เพียงแต่เสริมความปลอดภัยและโภชนาการเท่านั้น แต่ยังเพิ่มมูลค่าการตลาดและการเข้าถึง อีกด้วย (FAO, 2567) ซึ่งทั้งหมดมีส่วนในการสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร

แสดงถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในกระแสการพัฒนาของสังคมโลก แต่ละประเทศจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน และให้ความสำคัญมากกว่าการพัฒนา เศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งประเทศไทยได้ใช้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) มาเป็นแนวทางในการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ ให้มีความครอบคลุมในหลากหลายมิติ ทั้งนี้ภาครัฐและเอกชนได้ตระหนักถึงความสำคัญต่อตัวชี้วัดการพัฒนา ที่ยั่งยืน ส่งผลให้การวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ๆ โดยพิจารณา มิติ แห่งการพัฒนาประเทศครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน (ภัทร จงถวัลย์และคณะ, 2563)

ซึ่งประเทศไทย มีหลายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในส่วนของ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 อยู่บนความตั้งใจที่จะให้มีเป้าหมายของการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม รวมถึงการสนับสนุนให้ภาคีการพัฒนา ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ยึดหลักการที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยสืบสาน รักษา ต่อยอด การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แก่ไขข้อจำกัดที่มีผลให้ประชาชนประสบความยากลำบาก ในการดำรงชีวิต โดยการปรับเปลี่ยนปัจจัยที่จำเป็นเพื่อเสริมสร้างความมั่นคง ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชน พื้นที่ และประเทศ รวมถึงปรับทิศทาง รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ของโลกยุคใหม่ และการเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2565)

โดยทีมวิจัยได้นำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนานโยบายที่สอดคล้องกับเป้าหมาย เช่น การลดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมความเท่าเทียม โดยมุ่งเน้นผลกระทบระยะยาวต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

BCG Model

จากการที่ประเทศไทยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังและมีการมุ่งเน้น ในการเปลี่ยนข้อได้เปรียบของประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมให้เป็นความสามารถ ในการแข่งขันด้วยนวัตกรรมเพื่อให้เกิดเศรษฐกิจ BCG ที่เจริญเติบโตสามารถพึ่งพาตนเองและทำการแข่งขันได้ ในระดับโลก เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนลดความเหลื่อมล้ำสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงมีความเป็นมิตร กับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ในสามมิติควบคู่กัน ประกอบด้วย เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว ตลอดจน ได้มีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลอดจนหลักการพัฒนา ที่ยั่งยืนมาเป็นกรอบเพื่อสร้างเป็นพื้นฐานความเข้มแข็งของประเทศ ไปสู่การแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งด้านปัญหาภาวะโลกร้อนที่เชื่อมโยงสู่ปัญหาด้านสุขภาพปัญหาขยะปัญหาด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อม และการใช้พลังงานทดแทนมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าและสร้าง ความสมดุลภายใต้กระบวนการสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566) อันจะนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ โดยมีความสอดคล้องกับ

แนวทางการพัฒนาประเทศในปัจจุบันและ SDGs นั้นคือการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืนการรับมือการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การอนุรักษ์ความหลากหลาย ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและการลดความเหลื่อมล้ำ

โดยโมเดลเศรษฐกิจใหม่ BCG ถูกประกาศเป็นวาระแห่งชาติ ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนประเทศไทย ในช่วง 6 ปี (2564 - 2569) ดร.สุวิทย์ เมษินทรีย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ BCG Model ไว้ว่า BCG เป็นโมเดลเพื่อความยั่งยืนด้านเกษตรและอาหารของไทย เนื่องจากประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤติทั้งแรงกดดันจากภายในประเทศและแรงกดดันจากภายนอกประเทศ จึงจำเป็นต้องใช้ BCG Model เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งเทคโนโลยีได้และรูปแบบการตลาดที่ออนไลน์มากขึ้น เห็นได้ชัดเจนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 จึงต้องใช้โอกาสนี้ปรับเปลี่ยนการตลาด ดังนั้น BCG จะเข้ามาตอบโจทย์ในด้านความมั่นคงทางอาหาร ความยั่งยืนของทรัพยากรการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยกลไกปฏิรูปภาคเกษตร ทั้งการพัฒนาคน คลังข้อมูลความรู้และปัจจัยการผลิตให้มีความพร้อม แนวทางการพัฒนาประเทศไทยหลังจากนี้จึงต้องพัฒนาโดยอาศัยจุดแข็งของประเทศ พร้อมกับการผนึกกำลังภายใต้แนวคิด รวมไทยสร้างชาติ ด้วยการใช้ 3 แนวทางสำคัญ คือ น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งจากภายในเชื่อมโยงไทยสู่ประชาคมโลก และเดินหน้าไปด้วยกัน (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2563)

โดยทีมวิจัย ได้นำแนวคิดเศรษฐกิจแบบองค์รวมสามารถนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาเศรษฐกิจที่สมดุลทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความยั่งยืนและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับทุกภาคส่วนในสังคม

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทย ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ซึ่งในการดำเนินชีวิตที่จะนำพาปวงชนชาวไทยให้มีความสุขอย่างยั่งยืน ท่ามกลางกระแสความเจริญของสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ คือ การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติ ที่สามารถเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทุกระดับ (ปมณท์ สุภาพักตร์, 2562) คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ ให้สามารถดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ในการมีความพอเพียง รวมถึง ความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากภายนอกได้ (กรมราชเลขาธิการในพระองค์, 2565)

โดยทีมวิจัย นำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมวิจัยและการพัฒนาที่เน้นความพอประมาณ มีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน โดยส่งเสริมความยั่งยืนในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสังคมและชุมชน โดยเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน เน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง ความเสมอภาค ความแตกต่างหลากหลาย การพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (สายันต์ ไพรัชญาจิตร, 2548)

การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็น รับฟังซึ่งกันและกัน ตลอดจนช่วยเหลือระหว่างกัน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน หมายถึง การใช้ชุมชนเป็นฐานของการนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาาร่วมกัน อย่างยั่งยืน การได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ในการพัฒนาทั้งในการแก้ไขและป้องกัน ทั้งในการร่วมคิด รวมทั้งกระบวนการวางแผนและตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผล (กรมการพัฒนาชุมชน, 2564) จะทำให้เกิดความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกัน ดังนั้น จึงทำให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงานจากทำอย่างต่อเนื่องของทุกภาคส่วน ที่สำคัญคือการทำมีส่วนร่วมต่าง ๆ นั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมในระยะยาว

เทคนิคในกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ได้มีการนำมาเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ตลอดจนการทำความเข้าใจ รวมทั้งปรับปรุงสถานการณ์ให้ออกมาในรูปแบบที่หลากหลายที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา ทั้งด้านความเข้มแข็งของครอบครัว ศักยภาพชุมชน สวัสดิการ และสหวิทยาการ รวมทั้งบูรณาการความรู้ร่วมกัน นำมาปรับใช้เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทั้งในส่วนของการพัฒนาผู้นำและชุมชน (สกวรัตน์ บุญวรรณ, 2563)

ซึ่งทีมวิจัยมุ่งเน้นนำแนวคิดทั้งด้านการมีส่วนร่วมและการสร้างทีมนักวิจัยที่เป็นคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยมีความต่อเนื่องและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งจะส่งผลให้มีความยั่งยืน

การจัดการดินอย่างยั่งยืน (sustainable soil management : SSM)

ทรัพยากรดินนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ พืช และสัตว์ รวมถึงเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศที่ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเกษตรกรรมหากขาดการจัดการที่ดีจะก่อให้เกิดสภาวะดินเสื่อมโทรมส่งผลต่อความสามารถในการผลิตของดินที่ลดลงที่กระทบต่อระบบการผลิต การเลือกวิธีในการจัดการทางการเกษตรให้เหมาะสมกับช่วงการเจริญเติบโตของพืช สามารถช่วยลดต้นทุนการผลิตเพิ่มคุณภาพผลผลิตและรักษาทรัพยากรดินให้สามารถผลิตพืชได้อย่างยั่งยืน ได้แก่มีความมั่นคงทางอาหารและภาวะโภชนาการมีระบบนิเวศที่ดี มีการพัฒนาที่ยั่งยืน และสามารถปรับตัวลดปัญหาต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศวิธีการจัดการดินที่เหมาะสม อาทิ การตรวจวิเคราะห์ดิน ใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน ใช้วัสดุคลุมดิน ปรับค่า pH ดิน และ ปลูกพืชหมุนเวียน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567)

แนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์

ในแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์คือ การทำการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างจากระบบเกษตรแผนใหม่ที่มีมุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเฉพาะพืชที่ปลูก ซึ่งเป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะให้ความสนใจเฉพาะแต่ผลผลิตของพืชหลักที่ปลูก โดยอาจไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากร การเกษตรหรือนิเวศการเกษตร สำหรับเกษตรอินทรีย์นั้นจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินการรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้เพราะอาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำ ซึ่งการผลิตการผลิตพืชอินทรีย์หมายถึงการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ฮอร์โมนที่ได้จากการสังเคราะห์ ไม่ใช่พืชหรือจุลินทรีย์ที่ได้มาจากการดัดแปลงพันธุกรรม โดยจะเป็นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หรือปุ๋ยชีวภาพ ในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปลูกพืชผสมผสาน เพิ่มความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต ลดการเข้าทำลาย ของศัตรูพืช เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศ เน้นการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่มากกว่า การนำเข้ามาจากภายนอกพื้นที่ในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินทำโดย ใช้ปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทืองหรือถั่วพราง ช่วงออกดอก ทำการตัด หรือไถกลบลงดิน เพื่อให้ย่อยสลายปลดปล่อยธาตุอาหาร แล้วจึงปลูกพืช ผัก (กรมวิชาการเกษตร, 2562)

โดยแนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์และการจัดการดินอย่างยั่งยืน มาจากผู้มีประสบการณ์และผู้เชี่ยวชาญ ในการนำมาปรับใช้กับงานวิจัยให้ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพในชุมชนอย่างเป็นระบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิวพร ละม้ายนิล และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้าง ศักยภาพนักวิจัยชุมชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผลการศึกษาผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง จากรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชนพบการเปลี่ยนแปลง 3 มิติ ได้แก่ 1) มีความสามารถในการคิดอย่างมีพลัง 2) มีความสามารถในการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม และ 3) มีทักษะในการส่งต่อองค์ความรู้ ผลจากการวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชนนี้เป็นรูปแบบที่มาจากผู้ร่วมวิจัยที่เป็นผู้มีพื้นฐาน และประสบการณ์การวิจัย ดังนั้นบุคคลหรือหน่วยงานที่จะนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ควรคำนึงถึงพื้นฐาน ของผู้ได้รับการพัฒนา คือต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อชุมชนหรือมีประสบการณ์ ในกระบวนการวิจัยมาแล้ว

วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีรายละเอียด ที่สำคัญ ซึ่งคณะนักวิจัยได้แบ่งการวิจัยเป็น 8 ขั้นตอน ตามลำดับดังนี้

- 1) ศึกษาบริบทของพื้นที่อำเภอ
- 2) ออกแบบแผนกิจกรรม
- 3) ค้นหาวิจัยชุมชน
- 4) การศึกษา แลกเปลี่ยนปัญหาความต้องการของชุมชนและพื้นที่
- 5) วางแผนการดำเนินกิจกรรม
- 6) ยกร่างแบบจำลองการพัฒนาคุณภาพดิน (Model)
- 7) ดำเนินการตามแบบจำลอง
- 8) ประเมินแบบ (Model) การพัฒนาดิน

1. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร ได้แก่ ประชาชนในเขตอำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสนทนากลุ่ม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบบฟอร์มการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ดินในพื้นที่ ป้ายแสดงพื้นที่แปลงทดลอง เครื่องมือจัดเก็บและวิเคราะห์ตัวอย่างดินและปุ๋ย ฟอร์มบันทึกข้อมูล กล้องบันทึกภาพ เครื่องบันทึกเสียง กระดาษฟลิปชาร์ต และสมุดจดบันทึก

3. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

คณะนักวิจัย ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.1 ทำการศึกษาบริบทของพื้นที่อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ร่วมกับ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และภาคีการพัฒนาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่อำเภอ

3.2 ออกแบบกิจกรรมงานวิจัยเบื้องต้น จัดทำเค้าโครงร่างงานวิจัย

3.3 จัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาจากปัญหาของพื้นที่ เพื่อค้นหานักวิจัยชุมชน ในการร่วมเป็นทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบลปงยางคก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง และปรับปรุงโครงร่างงานวิจัยจากการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

3.4 จัดเวทีสนทนากลุ่ม ประสพการณ์การประกอบอาชีพเกษตรกรที่ผ่านมา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปัญหาความต้องการ และความเป็นไปได้ในการจัดการปัญหาในพื้นที่ ร่วมคิด ออกแบบ และวางแผนกิจกรรมร่วมกัน

3.5 ยกร่างแบบจำลองการพัฒนาคุณภาพดินร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องตามแบบจำลอง

3.6 ประเมินผลจากการทำกิจกรรมร่วมกัน ปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นต้นแบบการจัดการดินอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งมุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยและผู้เข้าร่วม เพื่อแก้ปัญหาในบริบทจริงและพัฒนาความรู้ใหม่ ผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์เชิงคุณภาพและการตีความเชิงปฏิบัติ ด้วยการออกแบบคำถามที่มุ่งเน้นไปยังประเด็นปัญหาที่ผู้เข้าร่วมสนใจ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ด้วยการสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการทำกิจกรรมร่วมกันในเชิงทดลองจากการออกแบบร่วมกัน รวมถึงการวิเคราะห์เพื่อแสดงความเชื่อมโยงและตรวจสอบร่วมกับนักวิจัยชุมชนรวมถึงเครือข่ายการพัฒนาและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการวิเคราะห์ดินในการยืนยันผลการทดลองและเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติม รวมถึงให้สามารถนำผลการวิเคราะห์ไปเชื่อมโยงในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ผลการศึกษา

จากผลการศึกษา คณะผู้วิจัยพบว่า

1. ผลการสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

สามารถสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ด้วยการจัดกระบวนการเวทีค้นหานักวิจัยชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่เป้าหมาย และกระบวนการศึกษาปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข ด้วยการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ร่วมกันกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๓ ครั้ง ส่งผลทำให้ได้ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปางที่มีความปรารถนาและเจตนารมณ์ที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง จำนวน 20 คน เป็นแกนนำในการร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการวิจัยงานพัฒนาชุมชน และเป็นตัวอย่างในแนวทางปฏิบัติด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้กับเกษตรกรในพื้นที่

2. ผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์กรรวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

สามารถพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์กรรวม ด้วยการประยุกต์ใช้ประสบการณ์และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์กรรวมได้ เพราะมีทุนทางสังคมที่ดี ทีมวิจัยมีองค์ความรู้ประสบการณ์ที่หลากหลายและปราชญ์เกษตรแห่งแผ่นดินร่วมเป็นทีมวิจัยในเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่ให้มีความยั่งยืนเป็นพื้นฐาน มุ่งเน้นให้เกิดความตระหนักรู้ของชุมชนและเครือข่ายการพัฒนาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยบำรุงดินในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การทดแทนการใช้สารเคมีทุกชนิดและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นลำดับขั้น ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในระยะยาว โดยวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรม รวมถึงปรับใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการต่อยอดกิจกรรมที่สร้างสรรค์การเรียนรู้ร่วมกัน รูปแบบดังกล่าวเป็นตัวอย่างความสำเร็จที่ทำได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่อำเภอ และจังหวัดลำปาง

โดยในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์กรรวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปางทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนได้เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาของอาชีพหลักที่สำคัญในอำเภอนั้นคือเกษตรกร ที่ส่วนใหญ่จะมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพ การปลูกที่เน้นให้ได้ปริมาณผลผลิตมาก ๆ แต่กลับได้ราคาที่ไม่แน่นอน ประกอบกับราคาต้นทุนทางการผลิตที่สูง ทำให้ไม่ได้รับรายได้ที่เพียงพอ การใช้ปุ๋ยเคมีที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ทั้งหมดส่งผลให้เกิดอีกหลายปัญหาตามมา ได้แก่ หนี้สินครัวเรือน หนี้ในระบบ ความไม่มั่นคง การเป็นโรคจากสารเคมีทางการเกษตร และส่งผลให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรม ซึ่งส่งผลเสียในระยะยาวต่ออนาคตและคนรุ่นหลัง จากการวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าว ทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชนจึงมุ่งทำกิจกรรมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่ละชั้น เริ่มจากที่สามารถทำได้เองก่อน นั่นคือเรื่องดินในพื้นที่เพาะปลูกของตัวเอง ซึ่งทุกคนทำได้ เกษตรกรทั่วไปก็ทำได้

ในกิจกรรมการวิจัยได้เรียนรู้การวิเคราะห์ดินร่วมกัน ด้วยการออกแบบเครื่องมือในการเก็บตัวอย่างดินมาวิเคราะห์ธาตุอาหารเพื่อแก้ปัญหาที่ดินแต่ละที่ไม่เหมือนกันได้ตรงจุด ใช้พื้นที่ทั้งหมด 10 จุด ในตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ในการเป็นแปลงตัวอย่าง จุดละ 1 งาน (100 ตารางวา) และกำหนดจุดเก็บตัวอย่างดิน แปลงละ 5 จุด มีการออกแบบ แบบจำลองการเก็บตัวอย่างร่วมกัน หาเครื่องมือที่เหมาะสมในการเก็บตัวอย่าง และเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายที่สนใจ ในวิธีการเก็บตัวอย่างดิน และการอ่านค่าจากการวิเคราะห์ดินเพื่อแก้ไขปัญหา ได้แก่ ธาตุอาหารหลัก (N P K) ค่า pH หรือความเป็นกรดต่าง ตลอดจนค่า OM (Organic matter) เมื่อวิเคราะห์ดินแต่ละแปลงว่ามีธาตุอาหารหรือขาดธาตุอาหารชนิดใด จะได้ทำการแก้ไข ให้มีความสัมพันธ์กับความเป็นกรดต่าง ให้พืชสามารถนำไปใช้ได้โดยมีการร่วมกันออกแบบป้ายแสดงข้อมูลแปลงทดลองร่วมกับภาคีการพัฒนา และนักศึกษาที่สนใจร่วมเรียนรู้การวิจัย สุดท้ายได้นำตัวอย่างดินไปส่งผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อยืนยันผลการวิเคราะห์ เทคนิคที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน มีดังนี้

2.1 ทีมวิจัยได้เรียนรู้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ดินร่วมกัน และเรียนรู้จากผลการวิเคราะห์ในห้องปฏิบัติการ โดยผู้เชี่ยวชาญจากสถานีวิจัยพัฒนาที่ดิน ค่าอินทรีย์วัตถุในดินของแปลงทดลอง มีค่าระหว่าง

ร้อยละ 1.84 - 4.09 จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์ดิน ค่า OM สามารถส่งผลต่อการปลูกพืชที่มีประสิทธิภาพ โดยดินที่เหมาะสมกับการปลูกพืช ควรมีส่วนประกอบ 4 ส่วน คือ สารอินทรีย์ 45% อินทรีย์วัตถุ 5% อากาศ 25% และน้ำ 25% ดังนั้น ทีมปฏิบัติการงานวิจัยจึงทำกิจกรรมเติมอินทรีย์วัตถุที่ทำการหมักเป็นปุ๋ยอินทรีย์แล้ว ซึ่งนักวิจัยชุมชนเรียกว่า ปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพสูง ลงในดินแปลงทดลองซึ่งหมักจาก มูลวัว มูลไก่ มูลสุกร รำละเอียด เปลือกไข่บด น้ำหมักปลา จุลินทรีย์หน่อกล้วย พด.3 จุลินทรีย์จาวปลวก กากน้ำตาล ชี้เถ้า จุลินทรีย์ขุยไผ่ นมเปรี้ยว และจุลินทรีย์สังเคราะห์แสง ผลจากห้องปฏิบัติการสูตรนี้หมักแล้วมีค่า OM อยู่ที่ 31.40 และ pH 8.24

2.2 จากการค่า pH ในแปลงทดลอง ที่มีค่า pH 4.8 ค่อนข้างเป็นกรดจัด ซึ่งพืชต่างชนิดกันจะเจริญเติบโตได้ในดินที่มีความเป็นกรด ต่างที่แตกต่างกัน (กรมพัฒนาที่ดิน กลุ่มวิจัยเคมีดิน, 2563) ผู้เชี่ยวชาญระบุว่า หากปลูกข้าวมะลิสีสุรินทร์ ควรใช้สูตร 5(OM)-6-7(pH) ทีมวิจัยได้ทำการทดลองต่อเนื่องในการปรับ pH ให้เหมาะสม กับการปลูกข้าวมะลิสีสุรินทร์ ใช้สิ่งปรับปรุงดินที่เป็นด่างมาปรับสภาพลดความเป็นกรดในดินของแปลงทดลอง

2.3 เทคนิคการเรียนรู้และวางแผนร่วมกัน ในการจัดเก็บข้อมูลก่อนและหลังการปรับดินให้มีความเหมาะสม ทำการวิเคราะห์ดินหลังปรับสภาพดิน แล้วสร้างแนวทางในการเปรียบเทียบความแตกต่างของการให้ผลผลิตหลังการปรับปรุงดินแล้ว สิ่งสำคัญคือการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าร่วมกัน และการหาแนวทางในการแก้ไขระหว่างดำเนินกิจกรรม

3. การประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง และเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร พบว่า รูปแบบการจัดการดินอย่างยั่งยืนที่นักวิจัยชุมชนพัฒนาขึ้นนั้นสามารถสร้างการรับรู้แก่เกษตรกรผู้สนใจแก้ปัญหาดินด้วยการวิเคราะห์ดิน ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และนักศึกษาที่สนใจจะสานต่อประกอบอาชีพเกษตรกรต่อจากพ่อแม่ เพราะการขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยการปรับใช้ภูมิปัญญาทางเกษตรกรรมและกระบวนการมีส่วนร่วมสามารถสร้างการรับรู้กับผู้นำชุมชนรวมถึงเกษตรกรในพื้นที่และเครือข่าย ในการเริ่มต้นแก้ปัญหาพื้นฐานในการเพาะปลูกนั้นคือการวิเคราะห์ดินจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เนื่องจากเป็นการจัดการปัญหาที่ต้นเหตุ สามารถลดต้นทุนการผลิตในระยะยาว นอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดพลังเครือข่ายและเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกัน

การอภิปรายผล

1. การสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยชุมชน ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

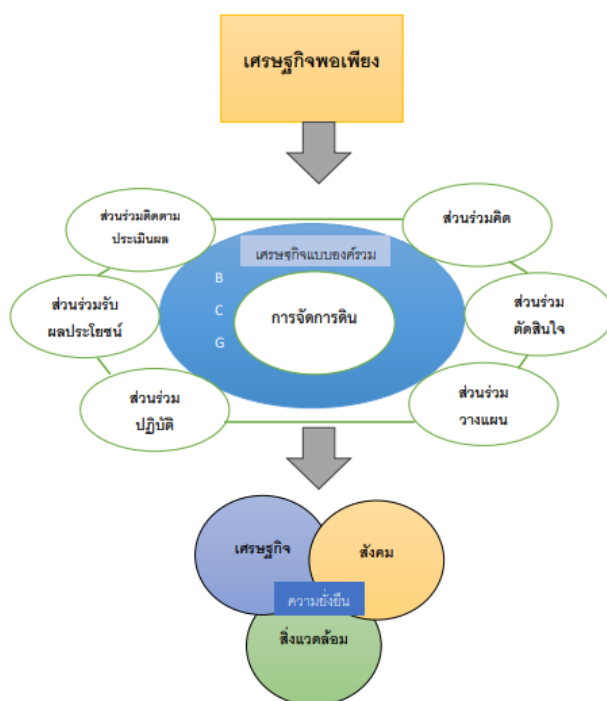
จากผลการวิจัยพบว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยการใช้กระบวนการสร้างทีมปฏิบัติการงานวิจัยในพื้นที่โดยใช้การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ในการจัดการปัญหา ทำให้ได้ทีมในการทำงานวิจัย ที่ทุกคนสามารถมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของงานที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ศิวพร ละม้ายนิล และคณะ(2562) ที่กล่าวว่าทำให้มีความสามารถในการคิดอย่างมีพลัง มีทักษะในการส่งต่อองค์ความรู้ และสายันต์ ไพรัชญจิตร (2548) ที่กล่าวว่า เป็นการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสังคมและชุมชน การพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ครอบคลุมถึงคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึง การที่ชุมชนมีนักวิจัยที่มาจากคนในพื้นที่ช่วยเสริมความยั่งยืนของโครงการวิจัย เพราะนักวิจัยชุมชนเข้าใจความต้องการในพื้นที่ และสามารถสานต่อกิจกรรมได้ในระยะยาว (McIntyre, 2008)

2. การพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดกำแพงเพชร

ในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ที่ผ่านกิจกรรมที่ร่วมกันคิดตามความต้องการ ในการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปรับใช้ในแนวทางการจัดการดินอย่างยั่งยืน เพื่อแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ทำให้ทีมปฏิบัติการงานวิจัยและเครือข่ายคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ให้ตระหนักถึงประโยชน์ และกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมร่วมกัน คำนึงถึงปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ เพื่อสร้างความยั่งยืนและความเป็นธรรมในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Daly, H. E., & Cobb, J. B. (1994) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจแบบองค์รวมเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว และ Sachs, J. D. (2015) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจแบบองค์รวมมุ่งสร้างระบบเศรษฐกิจที่รองรับการผลิตอาหารและพลังงานที่เพียงพอและยั่งยืน รวมถึง Raworth, K. (2017) ที่กล่าวว่าเศรษฐกิจแบบองค์รวมส่งเสริมความเท่าเทียมทางโอกาสและการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

3. การประเมินผลการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจแบบองค์รวมของพื้นที่เรียนรู้ต้นแบบ ตำบลปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดกำแพงเพชรและเป็นพื้นที่ตัวอย่างให้กับเกษตรกร

จากการประเมินผลการทำกิจกรรมพบว่า ทีมวิจัยได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับภูมิปัญญาในพื้นที่ มาเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรม สามารถสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างเครือข่ายขับเคลื่อนงานโดยมุ่งเป้าหมายในการเป็นตัวอย่างให้เกษตรกรและประชาชนสามารถนำไปปรับใช้ไปสู่การแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ การประเมินผลดังกล่าวยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และพัฒนาปรับปรุงงานร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Patton, M. Q. (2008) ที่กล่าวว่า การประเมินช่วยให้ทีมงานระบุข้อดีและข้อเสียของโครงการ เพื่อนำไปปรับปรุงกระบวนการหรือวิธีการดำเนินงานในอนาคต และ Rossi, P. H., Lipsey, M. W., & Freeman, H. E. (2004) ที่กล่าวว่า การประเมินช่วยให้ระบุปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จ รวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรค เพื่อการวางแผนที่เหมาะสมในอนาคต

ภาพที่ 1 โมเดลการจัดการดินอย่างยั่งยืน จากงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. การดำเนินการจัดเก็บข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์งานวิจัยในครั้งต่อไป ต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวม อย่างน้อย 3 ปีขึ้นไป จึงจะมีความสมบูรณ์เนื่องจากการเปรียบเทียบธาตุอาหารและผลผลิต และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถวัดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพสู่การสร้างต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่
2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการวัดผลของกิจกรรม/ โครงการในการดำเนินการทุกครั้งอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการจัดทำฐานข้อมูล ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึง และนำไปปรับใช้ได้ รวมถึงมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างเครือข่ายการทำงาน อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่ตลอด
3. งานวิจัยควรมีการแสวงหาภาคีการพัฒนาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่ตรงกับกิจกรรมมากขึ้นตามความเหมาะสม ในการจะขยายผลกิจกรรมต่อไป และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาที่ดิน กลุ่มวิจัยเคมีดิน. (2563). ค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดิน (PH) คืออะไร.
 สำนักวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน.
 กรมการพัฒนาชุมชน. (2564). แผนปฏิบัติการราชการรายปี (พ.ศ. 2565) ของกรมการพัฒนาชุมชน.
 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
 กรมราชเลขาการในพระองค์ สำนักพระราชวัง. (2565). พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในโอกาสที่
 คณะบุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา

- พุทธศักราช 2511 - 2520. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
กรมวิชาการเกษตร. (2562). *การผลิตพืชอินทรีย์*. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
กองการต่างประเทศ. (2566). *เอกสารรายงานแผนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน*
(Sustainable Development Goals: SDGs) ระดับจังหวัดประจำปีงบประมาณ
พ.ศ. 2566. กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
กรมส่งเสริมการเกษตร.(2567). *การจัดการดินอย่างยั่งยืน* (Sustainable Soil Management : SSM).
ข่าวสารวิชาการ กอป, 8(1), 1.
- คณะกรรมการบริหารอำเภอบางบัวทอง. อำเภอบางบัวทอง. (2565). *แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี*
(พ.ศ. 2566 - 2570) อำเภอบางบัวทอง จังหวัดลพบุรี. คณะกรรมการบริหารงานอำเภอบางบัวทอง.
คณะกรรมการเศรษฐกิจพอเพียงและลดความเหลื่อมล้ำ หอการค้าไทย. (2565). *คู่มือตัวชี้วัดผลลัพธ์*
การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนด้วยการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พิมพ์ครั้งที่ 1).
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี.เอ็ม.เอส พิมพ์ดีจิตอล.
- ปมณห์ สุภาพักตร์, วีระ วงศ์สรรค์ และสุธิดา หอวัฒนกุล. (2562). การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำ
เยาวชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 21(2), 165-175.
ภัทร จงถวัลย์, เฉลิมพล จตุพร และ อภิญา วนเศรษฐ. (2563). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง
การเติบโตทางเศรษฐกิจและตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มประเทศอาเซียน.
Journal of Modern Learning Development, 6(1), 118 -129.
- ศิวพร ละม้ายนิล,ฐาศุภร์ จันประเสริฐ,จารุวรรณ ขำเพชร และอภิชาติ ใจอารีย์. (2562).
การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.
วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 25(2), 171-191.
- สกวรัตน์ บุญวรรณ, เกษตรชัย และหิม และบัณฑิตา ฮันท์. (2563). ย้อนอดีต มองปัจจุบัน
กำหนดอนาคต: ทิศทางการจัดการท่องเที่ยวเมืองเก่าตะกั่วป่า ผ่านการมีส่วนร่วม
ของชุมชน.*วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ*,
10(2). 127-139.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2566). *คู่มือองค์ความรู้ BCG*. หน่วยปฏิบัติการวิจัย
เพื่อการขับเคลื่อน BCG สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สายันต์ ไพเราะภูจิตร. (2548) *กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม*
เพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน.
ภาควิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) และ โครงการเพื่อการพัฒนา
แห่งสหประชาชาติ (UNDP). (2566). *คู่มือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับบริษัท*
จดทะเบียนไทย. United Nations Development Programme Thailand.
- สำนักงานจังหวัดลพบุรี. (2566). *แผนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)*
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2566 จังหวัดลพบุรี. สำนักงานจังหวัดลพบุรี
กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางบัวทอง. (2567). *รายงานข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ประจำปี 2567*.
สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางบัวทอง จังหวัดลพบุรี.

- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2563). *ข้อเสนอในการ ขับเคลื่อน BCG in Action สาขาเกษตร*. สำนักงานพัฒนา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีแห่งชาติ อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570)*. ราชกิจจานุเบกษา.
- Daly, H. E., & Cobb, J. B. (1994). *For the Common Good: Redirecting the Economy Toward Community, the Environment, and a Sustainable Future*. Beacon Press.
- FAO. (2023). *Asia and the Pacific – Regional Overview of Food Security and Nutrition 2023: Statistics and trends*. Bangkok, FAO.
- FAO. (2024). *Production practices to increase yield, quality and safety of fruits and vegetables*. Rome.
- FAO. (2023). *The State of Food and Agriculture 2023. Revealing the true cost of food to transform agrifood systems*. Rome.
- McIntyre, A. (2008). *Participatory Action Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Patton, M. Q. (2008). *Utilization-Focused Evaluation*. SAGE Publications.
- Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. Chelsea Green Publishing.
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W., & Freeman, H. E. (2004). *Evaluation: A Systematic Approach*. SAGE Publications.
- Sachs, J. D. (2015). *The Age of Sustainable Development*. Columbia University Press.